

Pozita e përgojuesve të vërtetësisë së jetës së Skandërbegut të Biemmi-t, pështetet pikë së pari në paqenien e Tivarasit (Fr. Babinger, 1931, 1934 e, së mbrami, 1967) e në faktin se botuesi nuk ishte Radolt-i, i cili nuk e paska botue librin e sipërthanun (K. Ohly, 1933) mbasi nuk del në vargun e inkunabulave të shtypun në shtypshkrojtën e tij.

Në kohët e hershme, deri nga fillimi i shek. XX, ndër historianë nuk kishte vërejtje të posaçme në lidhje me ngjarjet historike të sjelluna prej Biemmi-t, në historinë e tij për Skandërbegun. Ndonse diheshin historia e tij e Brescia-s dhe të tjera, të mbajtura si «të rrëjshme», ajo e kushtueme Skandërbegut, sidoqoftë, përfaqësonte një burim njoftimesh, të shumtën e rasave të pështetuna, sidomos për betejat, prej datave përkatëse, gjë që nuk vërehej në veprën tashmë të famshme të Barleci, në të cilën këto të mbramet nuk dalin, thuejse në mënyrë absolute, për me mujtë me përforcue, me një pikëpështetje të sigurtë, gjithçka kishte ndodhë në ato kohë.

Qysh me *Illyricum Sacrum* të Farlatit (fundi i shekullit XVIII e fillimi i XIX) Biemmi del si burim njoftimesh në lidhje me epokën e Gjergj Kastriotit.

Deri historianë me peshë si F.S. Noli e Athanas Gegaj, i laruem në Universitetin e Louvain-it, autor i *L'Albanie et l'invasion turque au XVe siècle* (1937), i pranuen si të vërteta pohimet e Biemmi-t, sikurse edhe të gjitha njoftimet e ardhuna prej veprës së tij, tue dhanë një krahasim të gjanë në lidhje me vërtetësinë dhe tue shprehë vlerësimin e tyre. Përveç kësaj Gegaj i jep randësi pamjeve të ndryshme të dishmisë së Tivarasit, gjithashtu pohon se tue e ballafaque me burime të tjera historike dokumentare, gjithçka shkon në të mirë të këtij të mbramit, tue diftue se ishte i mirinformuem dhe i paanshëm. «*En confrontant les affirmations de l'Antibarensis avec les sources d'archives, il ressort que l'auteur était bien informé et impartial dans ses jugements*»¹. Që tashmë një pozitë kritike mbi këtë çështje, të përforcueme nga burime arkivore. Æsht e qartë se pohime të tilla nuk rrjedhin nga njerëz të papërgatitun. Po që se ka dokumenta që përforcojnë vërtetësinë e njoftimeve të Biemmi-t, patjetër se duhet të vlerësohen.

Nuk kuptohet turri me të cilin æsht marrë nepër kambë dhe madjë æsht paditë për falsifikim Biemmi. Po që e vërtetë se disa çaste të Historisë së tij të Skandërbegut nuk janë besnike ndaj rregullat e historisë së vërtetë, dhe se burimi kryesor i tij ishte një botim prej të cilit nuk u gjet një kopje,

1 Athanase GEGAJ, *L'Albanie et l'invasion turque au XVe siècle*. Louvain-Paris 1937, f. VIII.

megjithatë kjo nuk e pengon studimin e veprës dhe krahasimin me të tjerat, që patjetër mund të japin një shkas të vlefshëm për një histori të vërtetë kritike të Shqipërisë skandërbegiane, si ende sot po ndodhë, edhe mbas konstatimeve e pohimeve të Babinger-it e Ohly-së.

Ndërkaq Babinger-i nuk po len pa u kthye tek argumenti i Biemmi-t, mbas tridhetepesë vjetësh, me një parathanie të vetën kushtue të rishtypunit anastatik (1967) të G.T. Petrovitch-it² tue shtjellue argumentat e vet përmbi Biemmi-n në plot tri ndër tetë faqe të parathanies së vet.

Me këtë rasë Babinger pohon «*l'abbé de Brescia n'était rien d'autre qu'un faussaire fort habile, comme il y en existait beaucoup justement – on le sait – au XVIIIème siècle*»³.

Nuk duhet qitë mënjatë mundësia që Biemmi, tue hartue Historinë e tij të Skandërbegut, ta kishte fjalën, përveçse te Tivarasi, te dokumenta të pabotuem që gjindeshin në atë kohë e prandej në dispozicion të autorit tonë, por që më vonë nuk qe më e mundun me i pasë nepër duer.

Në antitezë me pohimet e Babinger-it dhe të Ohly-së, kemi parasysh ato të studjuesit Át Zef Valentini S.J. i cili, në një revistë me autoritet si «*Shëjzat*» (Le Pleiadi), revistë e botueme prej një letrari të spikatur shqiptar, Ernest Koliqit, pohon gjenialitetin e një historiani si Biemmi. Át Valentini, i intervistuem mbas një ligjërate me përmbajtje skandërbegiane pranë Instituti Papnor Oriental (24 prill 1968), i pyetun në lidhje me argumentin në fjalë, tue qenë se përkrahë deri në njëfarë pike Biemmi-n, përgjegjet:

«*Rrjedh se Biemmi ka qenë njëri ndër ata historianë gjenjalë, që s'i munguen kurr Italisë, të cilët tue pasë një zotnim të plotë të njoftimeve historike, është e sigurtë se kanë mujtë me hartue tregime historike të besueshme, qofshin edhe të bazueme në emna autorësh të shpikun fund e krye. Kurrnjë autor, si Biemmi, nuk shfaqë një njohje të saktë të topografisë e te toponomastikës së viseve të Shqipërisë, mbrenda ose jashta juridikcionit të Venedikut*»⁴.

Biemmi, pra, tue përdorë burime të ndryshme, ia mbërrin me ravizue një histori të besueshme të heroit tonë kombtar, tue na çue prandej që të mos ta mbajmë si një falsifikues i ultë, sikurse përkufizohet në përgjithësi.

2 G.T. PETROVITCH, *Scanderbeg* (Georges Castriota). Essai de bibliographie raisonnée. Paris 1881. Ristampa anastatica 1967. Avant-propos di Franz Babinger, ff. XVII-XXIV.

3 G.T. PETROVITCH, *vep. e çek.*, f. XIX. V.Q. nënvizimet janë të Autorit.

4 *Rezultatet e fundme të studimeve kastrjotjane* (Bashkëfjalim me Át Valentinin). Në: «*Shëjzat*», XII/1968, nr. 4-6, f. 230. «*Risulta che il Biemmi è stato uno di quegli storici geniali, che mai mancarono all'Italia, i quali, avendo piena padronanza delle informazioni storiche, è sicuro che abbiano potuto redigere racconti storici totalmente credibili fosse pure basati su nomi di autori inventati di sana pianta. Nessun autore come il Biemmi rivela una esatta conoscenza della topografia e della toponomastica delle regioni d'Albania, dentro e fuori la giurisdizione di Venezia*».

Sidoqoftë, ishte një pozitë që i përmbahej vetëm pohimeve të dy studjuesve të njohun e me përvojë në këtë fushë, tue pranue prandej në kokërr të shpinës gjithçka ishte pohue prej tyne, pa bā as përpjekjen mē të vogël për t'ia nënshtruve veprën një studimi kritik, tue pasë pā se mē vonë kishin qenë gjetë dokumenta të ndryshëm që kishin të bājshin me periudhën e marrun në shqyrtim.

Por mbi këtë tast shkelën gjatë thuejse gjysmës së shekullit të regjimit komunist, sepse ishte në dobī të fushatës së tyne antikatolike e antiklerikale, pā një pamje shkencore e prandej kritike të dokumentit në fjalë.

Sidoqoftë në kohën e Biemmi-t, shekulli XVIII, praktika të tilla ishin të pranue dhe jo objekt skandali, por mbaheshin mē shumë si shēj erudicioni për ata që i zbatojshin. E këtë pohon Át Valentini në intervistën e vet. Po ashtu, si, në përgjithësi, janë mbajtë vepra artistësh të shquem, pikturat e rrejtshme të emrave të mëdhaj të pikturës, të riprodhueme prej tyne, e që me siguri nuk janë për dam të tyne.

Në këtë rasë nuk do të duhej harrue një autor i famshëm i letërsisë italiane të '800, Alessandro Manzoni, i cili e nis një romanin e vet të famshëm historik, *Të fejuemët*, tue lajmue të gjetunit e një shkrimi autograf me autor anonim në të cilin tregohen ndodhitë e pasqyrueme në romanin e tij. Në qoftë se *Të fejuemët* është një roman, megjithatë faktet historike që bihen në faqet e tija janë të vërteta dhe mund të dokumentohen. Një marifet i tillë dallohet përveç se te Manzoni, edhe te Ariosto, te Cervantes-i, te Scott-i. Duket se n'atë kohë ishte një praktikë në zā.

Manzoni, mbas botimit të *Të Fejuemve*, çon në shtyp një librec me titull « *Historia e shtyllës së turpit* », tek i cili përmbledh të gjitha ato lajme me karakter historik, që mund të shërbejshin për me ndriçue gjithçka ishte paraqitë në romanin historik të përmendun mē sipri, tue dhanë për mē tepër edhe burimet përkatëse. Prandej nuk do të çuditemi gjithaq, tue qenë kjo një praktikë e zakonshme dhe e pranue, ndërmjet shekullit XVIII e XIX.

Pra, tue u pështetë thjesht mbi dy premisa, nuk është e mjaftueshme për me bā që të mos pranohet një histori e cila paraqet pamje të ndryshme që, sidoqoftë, edhe në të kaluemen, e kanë bā të pranueshme, përmbi vetë historinë *princeps* të Barleci.

Prej këndej do të duhej me u nisë drejt një metode të ré për me studjue veprën, të vepruemin e autorin, pa mbërritë në përkufizime ekstremiste.

Historianët që vinë mbas Nolit e Gegajt, mē në fund janë bindë me e ndjekë tregimin e Biemmi-t, madje tue përdorë jo vetëm ngjarjet por edhe datat, që në shumë rase nuk tregohen prej Barleci. Ndër ta do të duhej që të kujtojshim, mē në fund, Kristo Frashërin, që në librin e tij *Skënderbeu. Jeta dhe vepra* (2002) ndonse në mënyrë kritike, në njëfarë mënyre, i rrin larg Biemmi-t, sidoqoftë e përdor mjaft shpesh tue çmue shumë jo vetëm

ngjarjet, por edhe datat që i shoqnojnë. Gjithçka tue u nisë prej premisë së prof. A. Buda që shprehet kështu:

«Po qe se prej historisë së Skandërbegut shlyejmë, datat, ngjarjet e vendet (e nuk janë të pakëta) për të cilat kemi burim të vetëm Tivarasin, prej historisë së Skandërbegut ka me u zhdukë një varg ngjarjesh, njerzish e vendesh, të cilët na janë bërë të afërme»⁵.

Simbas mendimit tonë, vetëm burimet që i kanë shërbye Biemmi-t, të përmenduna prej Frashërit, e që i paraprijnë Barlecit, që i referohen Filelfit e Pontanit, Volaterranit, Phrantza-s e Kalkondilës, janë të gjitha në nder të autorit tonë, përveç Tivarasit, të vëm në dyshim. Æsht e natyrshme që kushdo ndërmerr të shkruemin e një historie të përdorë burime të ndryshme, të shkrueme e dokumentare, dhe që Biemmi të ketë përdorë lirisht Barlecin, æsht e natyrshme që të ketë ndodhë.

Por me këtë nuk mund të akuzohet si falsifikues. Kush mund ta dijë nëse ka pasë nëpër durr dokumenta të pabotuem e të panjohun prej botës shkencore të sotshme, të humbun në rrjedhjen e vjetëve ose mår mirë të shekujve? Nuk do të jetë vetëm, si thamë, qenia e hamendun e Tivarasit për me e gërvishtë sado pak vërtetësinë e Biemmi-t.

Vetëm puna e zbulimit të dorëshkrimit të Martin Segonit kushtue Skandërbegut, i hartuem para 1485-s, vjet në të cilin ndodh vdekja e Segonit, na thotë mjaft hollë për mundësinë e qenies së Tivarasit dhe jo për mosqenien e tij në mënyrë të preme, mbasi u pår se për Segonin nuk kishte njoftim deri te zbulimi i botuem prej prof. Agostino Pertusi-t më 1981.

Të mos harrojmë mandej Tajani-n e Pisko-n të cilët edhe këta e vlerësuen Biemmi-n tue arrijtë me i shumue radhët e atyne që nuk e mohuen.

Ndërhyn Frashëri që thotë se

«Kjo akuzë, – d.m.th. i falsifikuesit, – po të vërtetohej, do të ishte një goditje e rëndë për historiografinë skënderbegiane, e cila do të privohej nga një tregim objektiv më bindës se ai i Barletit, në dëm të historisë së Heroit të shqiptarëve»⁶.

Në këtë nënkuptohet njohja e vleftës në vetvete të tregimit të Biemmi-t.

Përveç kësaj, qet në pah pozitën paragjykimore të disave, në përpjekjen e tyne për me e poshtënue sa mår tepër që të jetë e mundun Biemmi-n. Këtu mjafton me kujtue disa copa të nxjerruna prej shkrimeve të A. Budës: *«Si Fan Noli, e shumë të tjerë para dhe mbas, Gegaj rá flî e një falsifikuesi të*

5 Aleks BUDA, *Fytyrat e Skënderbeut në dritën e studimeve të reja*. Në: Idem, *Shkrime historike*. Vol. I. Akademia e Shkencave. Tiranë 1986, f. 163. Pohim i Budës marrë prej Giuseppe Ghetti, *Giorgio Castrioti Scanderbeg nella storiografia*. Në: « Shêjzat », XII/1968, nr. 1-3, f. 28.

6 Kristo FRASHËRI, *Gjergj Kastrioti Skënderbeu. Jeta dhe vepra (1405-1468)*. « Toena », Tiranë 2002, f. 13.

përsosur italian të shekullit XVIII, të priftit Giammaria Biemmi »⁷ dhe më tej, « një shpikje e falsifikuesit profesionist Biemmi »⁸.

Biemmi nuk është për t'u hedhë poshtë një cope, por me një studim të censhëm, tue pasë parasysh të gjithë dokumentat në lidhje me Skandërbegun, dhe fushatat ushtarake që e shoqnuen gjatë 25 vjetëve luftash të vijueshme kundra pushtuesit otoman, jemi të sigurtë që edhe prej një opinioni plotësisht negativ, d.m.th. si plagjiat e falsifikues, mund të arrihet me e vû në vendin e drejtë e të merituem.

Duhet të jemi një mendjeje se jo të gjithë kronistët, e sidomos historianët, e shekujve të kaluëm, të jenë të besueshëm qind për qind. Përkundrazi! Tue pasë parasysh dokumentat e gjetun në arkivat e qyteteve të randësishme, sidomos italiane, që në shek. XV patën marrëdhënie me Heroin tonë, mund të përforcohen shumë njoftime që, përkundra, do të kishin mbetë të përshkueme prej dyshimit ose, në rasë të kundërt, të qiten në pah pathemelsitë e tyre. N'atë rasë do të kishim një efekt të dyfishtë: *in primis* me spastrue fushën prej gjithçkaje nuk i përgjegjet së vërtetës, dhe së dyti me e bû më të besueshme e më të vërtetë një histori që shkon për nderë të heroit tonë.

Në qoftë se objeksionet që kanë lidhje me Barlecin, mbi besueshmërinë ose jo të historisë së tij të Skandërbegut, janë të pranume pa prekë vërtetësinë e autorit dhe pa e akuzue si falsifikues, pse nuk i përmbahemi njisorj edhe për sa i përket Biemmi-t ?

Thotë përkthyesi shqip i Barlecit, Stefan J. Prifti:

«S'ka dyshim që Barleti ka të metat e veta, por ta quash veprën e tij "roman", apo "shpikje dhe gënjeshtëri" etj., "pa kurrfarë vlere" është jashtë çdo realiteti»⁹. Sidoqoftë në këtë rasë gjinden disa rrethana lehtësuese. Në qoftë se F. Pall, shprehet tue thanë se «vepra përmban një material me vlerë të madhe historike», sepse ka të dhëna «të konfirmuara nga burime të tjera të kohës», Noli pohon se edhe Marinesco-s «krahasoi shënimet dhe pastaj u detyrua të pranojë se informatat e tij nuk janë bazuar gjithëmonë në shpifje dhe se nga ndonjë herë ato që thotë ky vërtetohen prej burimeve dokumentare»¹⁰.

Në përmbyllje, Prifti pohon: *«Pa dyshim, Barleti duhet të përdoret me shumë kujdes, por dëshmia e tij mund të pranohet, në qoftë se nuk kundërshtohet nga burime të tjera»¹¹.*

Kemi pá se edhe Barleci, autori i jetës dhe i veprave të Skandërbegut, ka

7 Aleks Buda, *vep. e çek.*, f. 162, n. 3.

8 Ibidem, f. 163.

9 Marin BARLETI, *Historia e jetës dhe e veprave të Skënderbeut*. USHT, Inst. i Historisë dhe i Gjuhësisë. Tiranë 1962, f. 17.

10 Ibidem.

11 Ibidem, ff. 17-18.

jetue të njajtat travajë, viktimë e të cilave qe Biemmi. Prandej mendojmë se për këtë të mbramin të jetë më se e nderhme, para se me dhanë një gjykim përfundimtar, me përballue një gjurmim të rreptë shkencor për me miratue një për një, mbrenda mundësive, në praninë e dokumentave të vlefshëm, të gjithë ata shenja që përkojnë me fakte historike.

Sidoqoftë Tivarasi mbetet gjithmonë një problem për me u zgjidhë, tue pasë parasysh se nuk është as i pari as i mbrami botim për me u gjetë. Pavarësisht nga kundërshtimet në lidhje me Biemmi-n, që dha lajmin e pranisë së tij, por nuk dftoi as prejardhjen as së paku pronarin.

Si përmbyllje, tue lanë mënjanë faktin që vepra e Biemmi-t nuk është për t'u përvetsue, mbasi nuk i kënaqë kërkesat e një vepre historike, për këtë duhet të mbesë gjithnjë në vëmendjen e historianëve vijimi i gjurmimeve e i studimeve, për me vë më në fund një vijë kufini ndërmjet së vërtetës dhe të rrejshmes, në një dallim që ka me çue kah afrimi te një burim që ka pasë aq sukses në studimet kastriotiane.

Abstract

Why has historian Giammaria Biemmi, author of *History of Skanderbeg* long been considered a forger? Why has his *History* been dismissed as entirely made up?

In his essay, Kamsi maintains that Biemmi should be seriously taken in consideration, as the fact that we can not retrieve the *Tivaras*, the original source which Biemmi drew on, does not imply that Biemmi thought up all data on Skanderbeg. In fact, the dates and the years that he reports in his *History* have been used and considered correct by many a historian.